

Pátosz és csodavárás nélkül politizálni

Beszélgetés Pető Ivánnal

Te nem tartoztál a Beszélő-kör legszűkebb csoportjához, milyen szálak fűztek a demokratikus ellenzékhez, s hogyan lettél vezető egyénisége a mostani SZDSZ-nek?

Valóban nem tartoztam szorosan a Beszélő köréhez, bár kapcsolatban voltam mind a személyekkel, mind magával a Beszélővel. Ez újabban hivatalos önéletrajzomban is szerepel, mivel ezt tanácsolták a propagandisták.

Bocsáss meg. Ez érdekes motívum, eszerint most mozgalmi múltat kell mindenkinek kreálnia?

Az ember hajlamos arra, hogy szemérmességből nem túl fontos dolgokat elhallgasson, de miután mások kevésbé szemérmesek, időnként érdemes megfogadni az olyan tanácsokat, amelyek a nyilvános szereplők számára a túlzott szemérmességet nem tartják előnyösnek. Én valóban nem tulajdonítok olyan hatalmas jelentőséget annak, hogy írtam három-négy recenziót a Beszélőbe, részt vettem egy kollektív munkában, amit nagyon élveztem és ennek végeredménye egy cikk lett. Részt vettem valamennyire alkalmanként és nem szisztematikusan a Beszélő terjesztésében, ami azt jelentette, hogy amikor valami baj volt, akkor eljuttattam címekre az újságot. Természetesen akkor, amikor csináltam, tisztában voltam azzal, hogy ha mondjuk egy ilyen szállítmányt az én autómban találnak meg, akkor ennek következményei lesznek. De hát soha nem éreztem úgy, hogy ez valami hősiesség, ami majd életrajzi színfolt lehet és még egyszer mondom, nem tartoztam semmiképpen a szűkebb maghoz. Inkább azt érdemes elmondani, hogy folyamatosan kapcsolatban voltam a Beszélő körével, illetve a demokratikus ellenzékkel, amit azért érdemes így definiálni, mert vannak többen is, akik a Beszélőn kívül voltak tagjai ennek a körnek. Gondolok itt Bence Györgyre, akivel személyes kapcsolatom akkoriban szorosabb volt, mint a Beszélő körével, vagy Hamburger Mihályra, akivel még szorosabb, és akit sokan már el is felejtettek – méltatlanul, pedig ismerték nemcsak az SZDSZ-hez tartozók, hanem a kormánypártokban tevékenykedők közül is többen, hiszen elég sokat tett azért, hogy a népi – urbanus idegenkedés valamilyen módon áthidalható legyen. Duray Miklós letartóztatásakor ő szervezte például a Duray-bizottságot. Utóbbi szavaimmal csak mellékes megjegyzést tettem, amivel jelezni akartam, hogy sok magát ellenállónak tartó ember megelégedik arról, hogy vannak, akik most semmilyen nyilvános politikai szerepet nem játszanak, de tettek is egyet-mást.

Szellemileg és baráti kapcsolataimban én tehát ehhez a körhöz tartoztam, de a demokratikus ellenzék érdemi tevékenységét tekintve kezdeményező szerepet soha nem játszottam, s aktivitásom is alkalmi volt. Státusomat az is meghatározta, hogy engem nem rúgtak ki a munkahelyemről. Az természetesen kiszámíthatatlan volt, hogy mitől veszítheti el az ember az állását, de szándékosan olyasmit, ami feltehetően kirúgáshoz vezet, nem akartam vállalni, ezért írtam például álnéven.

Az SZDSZ-es „karrieremről”. Már az SZDSZ megalakulása előtt, a Hálózat szervezésekor meghívtak az előkészítő megbeszélésekre mint olyan embert, aki szellemileg egyértelműen ehhez a körhöz tartozik, de a nyilvánosság számára mégis konzolidált, hiszen nem vesztette el az állását, a szakmájában elfogadott. Ezt azért érdemes megemlíteni, mert ennek a körnek számon tartott problémája volt, hogy sok magát haladónak vélt értelmiségi, vagy magukat reformernek nevező pártberek, akik most nyilván más-

Sugár György felvétele

hogyan látják a múltat, mint amilyen az valójában volt, az állásukat veszített kiváló képességű embereket mint sikertelen, a társadalom perifériájára szorult egyéneket emlegették, és ez a beállítás még a köztudatba is beszelykolódott. A demokratikus ellenzék vezetőinek számolniuk kellett azzal, hogy ha szervezetten akarnak politizálni, akkor nem elég az állástalan, „címkezett” emberek összefogása, hanem azokra is szükség van, akik a kívülálló, konzolidált emberek számára is elfogadható paraméterekkel rendelkeznek.

Feltehetően – bár én azóta nem beszéltem erről Kis Jánossal – az én konzolidált paramétereimnek is szerepe volt abban, hogy meghívtak ezekre a beszélgetésekre.

Hozzá tartozik a dologhoz az, hogy én a hetvenes, sőt a nyolcvanas években is mindvégig meglehetősen szkeptikus voltam. Tehát nem egyszerűen azért nem voltam aktívabb a demokratikus ellenzékben, mert az állásomat féltettem, hanem inkább azért nem, mert nem nagyon hittem a társadalmi-politikai rendszer érdemi gyors megváltoztathatóságában. S persze azért sem, mert leve idegen volt tőlem a nyilvános szerepvállalás.

Fontos észrevétel ez, hiszen ma – önmaguknak nem csekély profetikus képességet

tulajdonítva utólag – sokan állítják, hogy megjósolták a rendszer összeomlását szinte órára pontosan. Számodra ezek szerint a „puha diktatúra” vegetációs ideje nem volt ennyire egyértelmű.

Hogy is mondjam csak? Logikai úton, a társadalmi ismeretek alapján természetesen az ember sejtette, hogy ez egy működésképtelen gazdasági rendszer. De nagyon sokszor kiderült, hogy a működésképtelenség nem szükségképpen jár összeomlással, tehát ami elvileg működésképtelen, az gyakorlatilag még nagyon sokáig létezhet. Például a magyar gazdaság, amiről több mint tíz éve érzi mindenki, hogy mindjárt összeomlik, még most is létezik, és ha nem is prosperál, de funkcionál valamilyen módon. Ebben az értelemben éreztem én a változás lehetőségét nem túl esélyesnek. Inkább erkölcsi, etikai indítékból tettem, amit tettem, úgy éreztem, hogy a lelki higiéniámat úgy tudom biztosítani, ha világossá teszem a hivatalos Magyarországtól való távolságom, elhatárolódásom, s jelzem máshova tartozásom. Mindez persze nem volt túl offenzív magatartás. Tehát amikor én részt vettem a Hálózat előkészítő beszélgetésén, akkor „hallgatóság voltam”, és voltak bár elképzeléseim a dologgal kapcsolatban, de talán meg sem szólaltam a konkrét szervezeti formákkal kapcsolatban, s ezt így utólag nem illendő elmondani, nos azokkal kapcsolatban még szkeptikusabb voltam, kényszeredettnek és elégtelennek találtam azokat a megoldásokat, próbálkozásokat, amelyek ezeken a megbeszéléseken kialakultak, de miután erről ott nem beszéltem, mert nem akartam destruálni, utólag sem illendő ebbe részletesen belemenni.

Túl azon, hogy én a Hálózat megalakítására felszólító kollektív nyilatkozat aláírójaként szerepeltem, semmit nem tettem a Hálózatért. Az alakuló ülésre, ami egy borozóban a Baross tér közelében volt, elmentem, jelöltek is valamiféle vezetőségbe. De minthogy én egy politikai szerepet nem vállaló, a Szabad Európában vagy szamizdatban saját nevével nem szereplő ember voltam, feltehetőleg a megjelentek, legalábbis a többség számára ismeretlen lehettem, továbbá nyilván más okok miatt is kiszavaztak ebből az említett vezetőségből, és én ennek őszintén örültem, mert éreztem, hogy nem tudnék azonosulni ezzel a szervezettel. A Hálózatról bebizonyosodott rövidesen, hogy nem funkcionál igazán, amiben mindenféle okok közrejátszottak, egyfelől a felgyorsult változások, azaz hogy a szerveződésnek ez a fajta eklektikus megoldása nem volt hatékony, továbbá, hogy a valóban perifériára szorultak kezdtek előtérbe kerülni. Azok, akik nem úgy szorultak perifériára, mint Kis János, Kőszeg, Solt Ottília, Tamás Gazi vagy néhány más ember, akik elvesztették bár az állásukat, de színvonal tekintetében egyáltalán nem periférikus emberek. Voltak olyanok, akik valóban csupán csapódtak ehhez a társasághoz, inkább érzelmeik, indulataik voltak, semmint gondolataik. Egyre inkább ők dominálták a Hálózat üléseit, és gyakorlatilag megbénították a döntési lehetőségeket. Amikor ez a válság egyértelmű lett, akkor, talán kevesen emlékeznek erre már, az oroszánrészt a Hálózat SZDSZ-be való átszer-

vezésében Magyar Bálint vállalta. Akkoriban ő megkeresett, s mások mellett engem is be kívánt kapcsolni a szervezésbe. Kimondottan meg is fogalmazta, hogy jó lenne, ha olyanok is szerepet vállalnának, akik nem mint aktív ellenzékiek ismertek, hanem – a már használt kifejezéssel – konszolidált értelmiségiek. De még ekkor sem akartam szerepet vállalni, ugyanakkor azt mondtam, hogy konkrét ügyekben nagyon szívesen segítek.

Konkrét ügy aztán hamarosan akadt, hiszen akkoriban megjelent egy hivatalos választójogi törvénytervezet, ez valamikor ha jól emlékszem, 1989. február körül volt, és Magyar Bálint javasolta, hogy egy alternatívát, egy ezzel szemben álló tervezetet kéne kidolgozni. Akkor vele és Pap Marival együtt kidolgoztunk egy ilyet, és így az addigi felület ismeretségünk szorosabbá vált. A következő lépés pedig az volt, hogy az SZDSZ-ben elhatározták, hogy kellene egy programot csinálni. Akkor ismét engem keresett meg Magyar Bálint, hogy csináljuk ezt együtt, illetve szerkesszük együtt.

A televízióban már Te képviselted legtöbbször a programot.

Magyar Bálint választott tisztségviselő volt, én meg csak egy besegítő aktivista, hogy „kedves” mozgalmi kifejezéssel éljek. Azokat az embereket viszont, akik a programot írták, vagy akiknek a munkáját össze kellett hangolni, azokat én is ismertem, s ugyanígy a legtöbb olyan embert is, aki az SZDSZ-ben vezető szerepet vitt akkor. Amikor először kellett a sajtóban a programról beszélni, akkor Magyar Bálint éppen külföldön volt, így miután ketten állítottuk össze a programot, az ügynevezett két könyvet, automatikusan én képviseltem az ügyet.

Tehát sajtóértekezleten, és azokon az SZDSZ-fórumokon, ahol el kellett fogadni ezt a programot, én képviseltem azt Magyar Bálint mellett. Úgy látszik, másokban olyan benyomást keltettem, mint aki tudja ezt képviselni, s miután viszonylag kevés ember volt akkor előtérben, aki, hogy is mondjam csak, ilyen szereplésre alkalmasnak mutatkozott mások szerint, valahogy kiváltam közülük, és én lettem a szóvivő. Informálisan ugyan, azaz funkció nélkül, de a programkészítés kapcsán ketten „jöttünk fel”, Tölgyessy Péter és én. A közben megkezdődő ellenzéki kerekasztal-tárgyalásokban Tölgyessy Péter – miután ott első sorban jogi természetű ügyekről volt szó – kapott igazán komoly szerepet. Amikor ellenzéki kerekasztalból háromoldalú tárgyalásokká fejlődött az ügy, én is bekapcsolódtam ebbe a munkába, így jutottam el fokozatosan a megválasztásig, mármint az SZDSZ vezető ügyvivői testületébe való megválasztásomig.

Talán még ide tartozik az, hogy természetesen az ember amikor bekerült ebbe a merőben új szituációba, akkor nem érezte az éles döntési helyzetet, nem tudta, hogy pályát változtat vagy pályát módosít, mert azt, hogy mennyi időt vesz igénybe, amibe belekezdünk, milyen tempóban halad előre, milyen formációk alakulnak ki, nem lehetett előre sejteni. Másrészt nem lehetett természetesen felmérni, hogy ez mivel jár. Egy ideig tehát azt feltételeztem, hogy amit csinállok, időleges és összeegyeztethető szakmám gyakorlásával. Az állásomat nem adtam fel, bár a munkámra nem sok idő jutott. De egy idő múlva, s ez csak néhány hónapot jelentett, teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a nyilvános politizálás, az SZDSZ-beli tevékenység szükségszerűen együtt jár azzal, hogy nem tudom folytatni munkámat, hiszen például ha választások lesznek, akkor „pozícióm” automatikusan a képviselőjelöltséghez kell hogy vezessen. Így egyértelműen volt egy olyan pillanat, amikor eldöntöttem: innentől kezdve a szakmámat egyelőre hanyagolom és politikával foglalkozom, bár azt, hogy az utóbbi mennyire kitölti életemet, még akkor sem láttam, s még

most sem szívesen ejtem ki a számon, hogy politikai vagyok.

Sok esetben hangzik el pro és kontra, hogy a politika mai szereplői amatőrök. Van, aki vádként, van, aki felmentésként fogalmazza ezt meg. Te belül állván, miként érzed ezt?

Magamat természetesen amatőrnek érzem, ami nem mond ellent annak, hogy a feladataimat igyekszem legjobb tudásom szerint végezni. Ugyanakkor azt hiszem, az a benyomás, amit az emberek az SZDSZ-ről szerezhetnek, hogy a rivális politikai pártoknál, a Fideszt nem számítva, valamivel profibb. A minap olvastam, hogy Csurka a Magyar Fórumban azt írta, hogy az SZDSZ vezetői Amerikában kapták a kiképzést. Ha, és akik Amerikában kaptak valamiféle kiképzést, azok sem politikusi képzést, hanem ki milyet, van, aki például filozófiával foglalkozott, más mással, de semmiképpen sem politikával, hanem főként társadalomtudományokkal foglalkoztak, szociológiával, filozófiával, gazdaságtörténettel.

Én például legújabb kori gazdaságtörténettel foglalkoztam, és ezek az ismeretek a profinak nevezhető politizálásban talán nem jelentenek hátrányt. Vagy az alkotmányjog, amit Tölgyessy Péter művel, nyilván nem jött rosszul. Tehát bizonyos ismeretek, kulturális szokások elsajátításai nélkülözhetetlenek a politizálásban, és ebben az értelemben az SZDSZ vezetői nem állnak rosszul. Itt kitérnék arra, hogy az ellenzéki kerekasztal során, illetve a háromoldalú tárgyalásokon kontaktusba kerültem az állampárt akkori

az MSZMP-n belüliek – , valamint az ellenzék jelentkezője – mármint az MSZMP-n kívüli ellenzék jelentkezője – mivel jár.

De egyfajta amatőrséggel találkoztam Pozsgay Imréné is, aki rutinos és talán az egyik – ha tetszik – legképzettebb politikusa volt az MSZMP-nek és így tovább, folytathatnám.

Valószínű, hogy a most kormányon lévő pártoknál az amatőrség a szó szoros értelmében még inkább dominál, mint az SZDSZ-nél. Én úgy látom, hogy ott – az ember nem szívesen mondja ki – valójában ismeretbeli problémák vannak, a politikuskok tevékenységének társadalomtudományi megalapozottsága nagyon gyér, túl azon, hogy középszerű emberek, egyszerűen más szintre kerültek, mint amire predesztinálva vannak. Számomra – hogy példával szolgáljak – a legszembetűnőbb Antall József, aki valóban olyanfajta politizálási képességeket mutatott fel, amelyekről el kell ismerni, hogy jó adottságok, ugyanakkor ha az ember a szövegeit, a megnyilvánulásait figyelemmel kíséri, azt kell megállapítania, hogy amivel ő rendelkezik, az nem a mai Magyarország társadalmának ismeretére épülő politikai tudás. Gondolkodásmódját a letűnt múlt, a történelmi analógiák határozzák meg, a dualizmus kora, a koalíciós idők vagy a két világháború közötti időszak politikatörténete. Arról, hogy a mai magyar társadalom az elmúlt harminc-nyolcvan év során milyenné vált, szociológiai elemzésekből megismerhető viszonyai milyenek, arról szinte semmit nem tud, vagy ha tud, akkor számára nem vált belsővé ez a tudás, mert egyszerűen semmilyen megnyilvánulással nem utal erre.

Talán nem az ellenzéki politikusi elfogultságom mondatja, hogy azok a szövegek, amiket én

Paul Klee: Csoport

magasabb szintű vezetőivel. A legmeglepőbb élmény az volt – nem is nevezném ezt persze élménynek –, hogy milyen elképesztően amatőrök ők is. Ezek a profinak nevezett politikuskok, akik mást sem csináltak, mint politizáltak, valójában szintén, ha másként is, ugyanúgy amatőrök voltak, mint mi az ellenzéki kerekasztalnál. Egy csomó olyan ismeretük hiányzott, amit én társadalomtudományi megalapozottságnak nevezek, tudniillik ők egyfajta mechanizmusban szereztek politikai rutint, egy egypárti rendszerre épülő döntési mechanizmusban. És ez a rutin alkalmazhatatlan volt az új szituációban. Grósz Károly ennek a tökéletes megtestesítője, aki tényleg egy dörzsölt, rutinos pártpolitikus volt, aki valóban nagyon ügyesen pszichálta meg a dolgokat az egypártrendszer idejében, hiszen vert helyzetből tudott az élre kapaszkodni. De milyen totálisan rosszul mérte fel a helyzetet, vagyis azt, hogy a gorbacsovi változások a Szovjetunióban, az ennek nyomán fellépő magyarországi ügynevezett reformtörekvések – mármint

a parlamentben kormánypárti oldalról hallok a szörnyű kommunista diktatúra negyven évéről, azok egyszerűen nem arról a Magyarországról szólnak, amiben mi éltünk. Ha valaki magánemberként mond ilyeneket, akkor azt javasolom, hogy olvasson. De ha egy politikus, egy politikai párt vezetője és képviselői mondanak ilyeneket folyamatosan, akkor ezt tragédiának gondolom. Azzal együtt, hogy az SZDSZ-vezetők személyükben is üldözöttek voltak és ha tetszik, akk az áldozatai is annak a rendszernek, hiszen tízezer-néhány évet, vagy közel húsz évet nem nagyon lehet visszaadni nekik, sokaknak az a benyomása, hogy az SZDSZ milyen antikommunista párt volt és most milyen toleráns lett. Nos ez a benyomás, illetve az ezt megalapozó politika onnan ered, hogy mi más magyar társadalmat látunk, ismerünk, mint amelyet a hatalmon lévők egy része látni vél. Az SZDSZ az egypártrendszer, a diktatórikus vonások ellen harcolt, ami abszolút mértékben összeegyeztethető azzal, hogy tudomásul kell venni, a Kádár-korszak a hatvanas

évek közepétől egy *puhuló diktatúra* volt, aminek persze sokféle módon voltak áldozatai. De nem lehet róla úgy beszélni, mint egyszerűen sztálinista rendszerről, nem lehet azokról a balfácán, amatőr, rossz döntéseket hozó vezetőkről úgy beszélni, mintha véreskezű gyilkosok lettek volna. Nem, egyszerűen rossz vezetők voltak, akik valóban sok kárt okoztak az országnak.

Úgy tűnik, a Te társadalomképed meglehetősen különbözik azokétól, akik felelőségre vonást követelnek. Márpedig kárvalottak bizonyosan voltak az elmúlt rendszerben, így kártevők is nyilván. Miként lehet méltányosan ítélni?

Nagyon nehéz ebben mértéktartóan állást foglalni, hiszen hangos igények ezek, ráadásul minden társadalomban jelentős erőt képviselnek azok, akik szeretnének csodákkal problémákat megoldani. Konzolidált viszonyok között nyilván kevesebb a létjogosultsága és a tere az ilyesminek, mint az ilyen zűrös állapotban levő társadalmakban, illetve ilyen zűrös gazdasági helyzetben levő országokban, mint amilyen Magyarország. Én a felelőségre vonás ügyét olyasfajta csodaváró képzelgésnek tartom, mint azokat a javaslatokat, melyek szerint nekünk a tajvani vagy a hongkongi gazdasági programot kell gyorsan megvalósítanunk, vagy azokat, amelyek valamiféle lelkiismereti alapon adott nyugati segítséget reménykednek, vagy a kölcsönvisszafizetés elengedésében hisznek és így tovább. A bosszúvágy elég sokakban megvan azok közül, akik hátrányokat, közvetlen hátrányokat szenvedtek és persze azok között is, akik azért elég jól

nyeknek megfelelően természetesen ideológiai pressziót is gyakorolt a maga hatalma biztosítása érdekében, az most változatlan pozícióban, esetleg polgármesterként vagy jegyzőként tűnik fel. Nos ez természetesen irritáló.

Én vállalom azt, hogy kimondjam: jó, megnyugtató módszert nem ismerek e kérdéskör megoldására, tehát aki tud megoldást ezeknek a problémáknak igazságos elrendezésére, az rukkoljon elő vele. De igazságos legyen az eljárás, mert én például személyesen ismerek olyan tanácselnököket, s mindenféle funkcióban levő embereket, akik többet tettek azért, hogy rendszerváltás legyen, mint sok olyan hős, aki most szidalmazza a kommunistákat. Én tudomásul veszem – bármilyen nehéz is ezt az emberekkel elfogadtatni –, hogy a hetvenes-nyolcvanas években lehetett úgy dönteni, ha valaki valamilyen progresszív elképzelést akart megvalósítani, hogy mondjuk egy falu közösségének előnyt akart szerezni az akkori döntési mechanizmusban, hogy belép a pártba és ez nem öncélú karrierizmus volt – nem azt mondom, hogy soha –, hanem ugyanolyan lobbizási, érdekérvényesítési eszköz, mint egy másfajta társadalomban belépni egy úri kaszinóba, vagy mondjuk ma a Demokrata Fórumba. Ezt azért érdemes elmondani, mert hogyha generális megoldásokat próbálna valaki megvalósítani, mint amit a Justitia-terv sok-sok pontja tartalmaz, vagy amit az emberek sokszor kiabálnak, hogy mindenkit, aki az MSZMP tagja vagy vezetőségi tagja volt, azt ki kell rúgni, le kell váltani, akkor ez tényleg iszonyatos igazságtalanságokhoz vezetne. Nem beszélve arról, hogy – és ezt mindenki feltehetően tudja, vagy tudnia kéne – nincs egy országnak

bizonytal a rezsim iránti politikai lojalitásuknak is köszönhetőek előmenetelüket, anyagi gyarapodásukat. Ha viszont ők rendelkeznek vagyonnal, tőkével, akkor a honi polgárság megteremtésekor, a gazdasági fejlődés szükségszerű meglódításakor nélkülözhetetlen szereplőkké, sőt az új rendszer támaszaivá kell válniuk. Azokat viszont, akik az elmúlt időszak kisemmizettjeinek tekintik magukat, mindez erkölcsileg joggal bőszi.

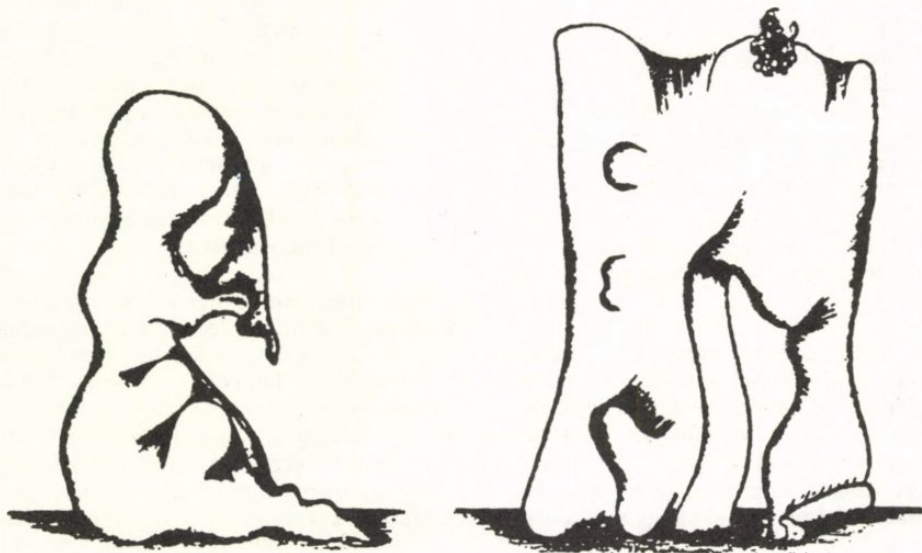
Nekem vannak elképzeléseim arról, hogy bizonyos dolgokat meg lehetett volna és meg lehetne akadályozni. Erre nem sok kísérlet történt az elmúlt egy évben a verbalizmuson túl. Hangzatos szónoklatokat tartani a hatalomátmentés, meg a spontán privatizáció meg mindenféle szörnyűségnek nevezett dolog ellen, az nem oldja meg a problémákat, csak legfeljebb azt az érzést kelti az emberekben, hogy a probléma létezik és képtelenek megoldani.

Gondolok itt például olyasmire, hogy azért állami vállalatoknál valóban lehetett volna olyan döntési mechanizmust kialakítani állami segítséggel vagy törvényalkotói segítséggel, amely lehetővé tette volna azt, hogy az ott dolgozók mondjuk a pályázatok elbírálásánál azokat a vezetőket, akik tényleg csak fölkapaszkodtak és politikai alapon kerültek posztjukba, azokat egy akár volt MSZMP-taggal, de valóban szakértelemmel rendelkező emberrel fölcséréljék. Elvileg lett volna lehetőség erre a vállalati tanács új-jáformálásakor.

Egyébként az SZDSZ már a választások előtt is és a választások alatt is mondta, még az úgynevezett kék könyvbe is leírtuk, hogy a privatizálás, és az a társadalmi változás, amire Magyarországnak szüksége van, ez bizonyos szempontból gusztustalan dolog. Mert például nem szép, ha emberek között nagyon nagy vagyoni különbség keletkezik, mégpedig nem feltétlenül a tehetség alapján, hanem a már korábban megszerzett befolyási lehetőség alapján. El kell dönteni, hogy mi a jobb, ha azok az emberek, akik az elmúlt években olykor kétes körülmények között, nem egészen legális úton sokszor számottevő vagyont halmoztak fel, azok a külföldi utazásaikra, vagy ausztriai magánvásárlásokra fordítják-e ezt a vagyont, vagy pedig belepumpálják a magyar gazdaságba és valahogy mégiscsak visszaforgatják azt oda működő tőkeként. Azt gondolom, bármilyen eredetű is ez a pénz, jobban jár ez az ország, ha ezt közvetve mégiscsak a közösség céljaira használják fel, a szónak természetesen nem a szocialista illúzió szerinti értelmében, hanem úgy, mint ahogy egy normális piacgazdaság működik, hiszen ha ide bejön a külföldi tőke, akkor sem nagyon nézik meg eredetét, azaz hogy hány néger munkás – hogy ezt a régi pol. gazd. könyvet idéző szélsőséges megfogalmazást hozzam – izzsádsága tapad a jövedelemhez.

Én úgy látom, hogy társadalmunk mai állapotára jellemző egy az emberek körében igen elterjedt szemléleti paradoxon, vagyis, hogy a korábban beléjük ivódott egalitáriánus eszmék miatt ezektől a mostani változásoktól éppen nem azt várták, hogy a gazdasági szereplők vagyoni különbségei nőnek, sokszor éppen a már eddig megszerzett előnyös pozíciók „hatványozódása” miatt, hanem azt, hogy ez egy igazságosabb elosztási viszonyokat produkáló, az esélyegyenlőséget a korábbinál jobban biztosító, s főként: mindenki gazdasági törekvéseit igazoló rendszer lesz. Ezzel szemben a valóság egészen más, s ezt az emberek a korábbi szisztémában elsajátított „erkölcsi ideálok” szerint ítélik meg, s – egy példát említve – nem minden esetben szimpatizálnak mondjuk a politika unalomig preferált hőisével, a vállalkozóval.

Tanguy „tárgyal”

megvoltak az előző rendszerben, amihez azt is hozzá kell tennem, hogy valóban vannak, nem is jelentéktelen mértékben, irritáló jelenségek. Én azokat az úgynevezett hatalomátmentőket, akik valóban jogosan irritálják a lakosságot, akik bármiféle rendszerben élni tudnak azokkal a kis és nagy kapukkal, amelyek a jogrendszerben léteznek, nos, azokat, anélkül, hogy a kommunizmus dicsőírné akarnám, nem nevezném kommunizmus dicsőírné akarnám, hiszen ezeket egyszerűen hatalomvágyó vagy karrierista embereknek tartom, akik ugyanúgy nem azonosultak belsőleg a Kádár-rendszerrel, mint ahogy nem azonosulnak a mostani nemzeti konzervatívnak nevezett rendszerrel sem. Ők egyszerűen érvényesülni akarnak! MSZMP-tagok voltak, most feltehetően jelentős részük semmilyen pártnak nem tagja, szervezetileg nem tartoznak sehová. Ugyanakkor az a tsz-elnök, vagy az a tanácselnök, munkahelyi főnök, aki az elmúlt húsz-harminc évben úgy jelent meg mint a hatalom helyi letéteményese és az akkori mechanizmusnak és követelmé-

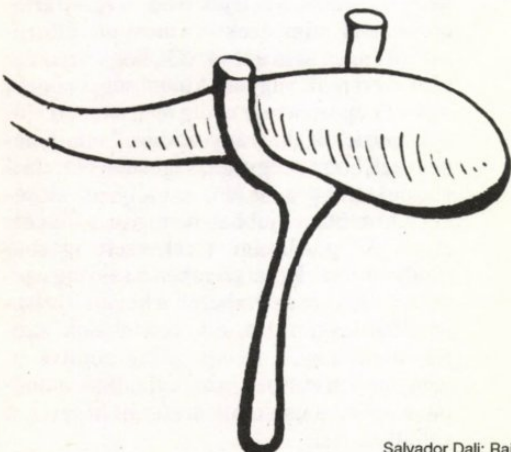
két tisztségviselői garnitúrája, amelyeket egymással fel lehetne váltani. Ezt negyvenöt után megpróbálták véghezvinni. Nem jött be. Ezek az emberek, akiket nem szeretünk, ezek az úgynevezett hatalomátmentők, ezek természetesen indokolatlan és jogosulatlan előnyökhöz jutnak, mert pozícióból tudnak újabb pozíciót szerezni. De hát ezek részben konformista emberek, akik ha egy jó rendszer épülne ki itt Magyarországon, akkor ahhoz is kénytelenek lennének alkalmazkodni. Miután ez a rendszer nagyon sok mindenben nem jó, hát nagyon sok mindenben terük nyílik olyasmire, amit én nem szeretek. De hát ezzel a problémával azt hiszem, együtt kell élnünk.

Ahogy erről beszélgetünk, tulajdonképpen rekonstruálódik az a sajátos ellentmondás, ami foglalkoztatja a döntéshozókat, s az átlagembereket is, de úgy tűnik, erre igazságos gyakorlati megoldást nem lehet találni. Hiszen az elmúlt rendszer haszonélvezői – s nem is csak a legmagasabb posztokon –

Igen, erre azt lehet mondani, hogy az előző rendszer legnagyobb bűne talán nem is az, amit szörnyű kommunista diktatúráként szoktunk emlegetni, noha természetesen az is bűn. Következményeiben súlyosabb, hogy a magyar társadalom számára nem adatott meg az, hogy az önfelszabadítás revelációjával történjen meg a rendszerváltás, hanem mindez puhán és simán ment, s amit ez eredményezett, az a kádárizmus bosszúja, halála utáni bosszúja. Ráadásul másféle „bosszút” is áll rajtuk az előző rendszer azzal, hogy az elmúlt negyvenegyhány évben sikerült a szocialista embertípust, pontosabban a szocialista gondolkodású embertípust tömegesen előállítani – ez az, amiről beszéltél –, aminek a lényege talán abban foglalható össze, hogy az emberek fejében mégiscsak él az az illúzió, hogy egy társadalom tökéletesen, konfliktusok nélkül működtethető. Olyasfajta vélemények széles körben élnek, hogy aki ügyes, aki jól tud vállalkozni, az persze érvényesüljön, de azért rossz dolog, ha egyesek vagyonosodnak, ha emberek között jelentős különbségek keletkeznek. Erős a tévhit, hogy egyes emberek fölemelkedése szükségszerűen mások lesüllyedéséhez vezet. A társadalmi konfliktusok szörnyűségeket, elviselhetetlenek – így reagálnak sokan –, s azért keletkeznek, mert valakik valahol valamit nagyon rosszul csinálnak, s ezek a valakik természetesen a politikai elit.

Tehát az az illúzió még hosszú ideig óhatatlanul él az emberek fejében, hogy a szocializmusnak nevezett rendszernek künja az volt, hogy elnyomó volt politikai értelemben, ugyanakkor az állami központi újraelosztással biztosított névleges egyenlőség azonos az igazságossággal, az anyagi biztonság mindenki számára eleve meg kell hogy adassék. Nyilván nagyon hosszú időnek kell eltelnie ahhoz, hogy általánosan elfogadottá váljék az a tény, hogy az állam gazdasági túlhatalma, ami eddig a langyos és viszonylagos anyagi biztonságot adta, nemcsak hogy szükségszerűen jár együtt a mai gazdasági állapothoz vezető nem hatékony „gazdálkodással”, de elkerülhetetlenül vezet a politikai túlhatalomhoz is, az állam szabadságjogokat korlátozó, elnyomó megjelenéséhez. Az úgynevezett szocialista gondolkodásmód mai negatív következményei jól láthatóak, tapasztalhatóak, hiszen miközben az emberek piacot vagy csak piaci rendszerrel megteremthető ellátást követelnek, minden piaci jellegű ítéletet meglehetősen rosszul fogadnak, széles körben él az illúzió, hogy a tisztességes és a nem tisztességes, de még nem törvénybe ütköző módon szerzett jövedelem látványosan megkülönböztethető egymástól, illetve hogy a nagyobb jövedelmek leföldözése helyes, sőt szükséges lenne és így tovább.

Túl azokon a jellemzőkön, amelyekről eddig beszéltünk, gazdaságtörténészként, azaz olyan kutatóként, aki ismeri az elmúlt évtizedek gazdasági fejlődésének specifikumait, milyen esélyt látsz arra, hogy az átmenet megvalósítható legyen?

Salvador Dalí: Rajz

Íróasztal mellett mérnöki precizitással nem tervezhető ez a folyamat, mert a közhely ma már tényleg közhely, hogy egy totálisan államosított gazdaság privatizálása, vagy piacgazdasággá formálása soha seholy nem zajlott le. Beszéltünk arról, hogy ehhez az átalakuláshoz a társadalomlélektani feltételek sem igazán felelnek meg. Túl az úgynevezett szocialista gondolkodásról mondottakon, itt meg kell említenem azt is, hogy a privatizálást, a piacgazdasági folyamatok kibontakoztatását nagymértékben akadályozza, hogy jelentős, komoly hatalommal rendelkező legitim politikai erő működik az országban, amelyik elvileg talán tudja a teendőket, de nem valósítja meg őket. A nemzeti tőkét szeretné megteremteni, amihez az alapvető feltételek hiányoznak, nem nagyon szereti a külföldi vállalkozókat, s itt visszautalok korábbi megjegyzéseimre, hogy tudniillik a társadalomról szerzett ismeretek sokaknál, vezető politikusoknál valamilyen nem létező világból származnak – és így a külföldi tőkét valamilyen neokolonialista vagy imperialista hódításként feltételezik.

Persze az igazsághoz tartozik az is, hogy amikor az SZDSZ megalakult és azok a közgazdászok, akik az SZDSZ-ben tevékenykedtek, programot fogalmaztak és elgondolták, hogy hogyan lehetne a magyar gazdaságot piacgazdasággá formálni, akkor Magyarország sokkal kedvezőbb helyzetben volt, mint most, hiszen egyetlen közép-kelet-európainak nevezett ország volt, amelyik egyrészt gazdaságilag viszonylag előrehaladottnak mutatkozott, másrészt a társadalmi, politikai változások itt már nemcsak elindultak, hanem előre is jutottak, míg a többi, hasonló ország, Lengyelországot nem számítva, még mozdulatlanok látszottak.

Ma már Magyarország nem feltétlenül olyan vonzó célterület a tőke számára, mint amilyen volt mondjuk másfél-két évvel ezelőtt. Mit lehet erre mondani? Azt, hogy csak nagy türelemmel lehet elviselni mindazt, ami ebből következik, és törni kell a fejünket, hogy az új viszonyok között milyen megoldások lehetségesek. Ilyen megfontolásból ered a Soós Károly Attila és Tardos Márton által megfogalmazott, s a kárpótlási törvény parlamenti vitája alkalmából nyilvánosságra hozott állampolgári vagyoni jogi ötlete, mint az akadozó privatizáció egy lehetséges serkentő eszköze.

Az SZDSZ kidolgozott egy gazdasági programot a választások idejére, amelynek jegyében az ország gazdasági működését meg kívánta változtatni. Ez a program olyan megoldásokat kínált, amelyek az akkori társadalmi-gazdasági helyzet jellemzőiből indultak ki. Csak hogy a választásokat az MDF nyerte és létrejött egy koalíció, amelyik elkezdte megvalósítani a maga gazdasági elképzeléseit, márpedig ha negyven év egyik pillanatáról a másikra amúgy sem egykönnyen megváltoztatható fejlődési pályája az említett elképzelések szerint módosul, akkor a liberális pártok a maguk gazdasági megoldásterveit egészen más viszonyokhoz kell igazítsák. A reprivatizáció és a földkérdés alapvetően meghatározhatja az ország gazdasági-társadalmi haladásának irányát az elkövetkezendő évtizedekre.

Az alapvető probléma az, hogy bizonyos, egyre inkább körvonalazódó tartalma van ennek a kormányzásnak, ami konzervatív nemzeti ideológiával beöltött etatista törekvésként jellemezhető. Ezért eléggé egyértelműen kirajzolódóban van az az eshetőség, hogy egy esetleges kormányváltás nemcsak politikai irányváltást jelentene, hanem azzal a súlyos következménnyel is járna, és kell, hogy járjon – ami egyébiránt egy jól működő társadalomban elképzelhetetlen –, hogy újra kell kezdeni az intézmények átformálását. A legeklatánsabb példa a vagyonyűnökség, ame-

lyk államosított privatizálást forszíroz, vagy az önkormányzatok, hiszen nagyon sok centralizált elemet tartalmaz most az önkormányzati struktúra. Egyáltalán a központi államigazgatás jogai, a miniszterelnökség túltérbélyesedő hatásköre, az államigazgatási apparátus felduzzasztása stb. stb. Ezek a példák utalnak arra, hogy egy a mostaninál feltételezhetően liberálisabb összetételű, az SZDSZ részvételével működő kormány biztos, hogy számos esetben kénytelen lesz elővenni azokat a törvényeket, amelyeket már a választások óta hoztunk.

Mindez – s ezt hangsúlyoznám – elkerülhető lett volna. Függetlenül attól, hogy kétharmados, vagy úgynevezett feles törvényekről van szó, a kormányzatnak, kormányzó pártoknak szent kötelessége lenne különválasztani a struktúratementő törvényeket a kormányzás mindennapjaihoz kapcsolódó törvényektől, például a földtörvényt, kárpótlási törvényt, szövetkezeti törvényt, privatizálási törvényt, az igazságszolgáltatás rendszerét megszabókat stb., hiszen ezek az ország arcukatát hosszú távon és alapvető módon meghatározó törvények. Márpedig, ha azokhoz a struktúrákhoz, melyeket az ily módon meghozott törvények alakítanak ki, minden kormányhoz hozzá kell nyúlni és átformálni, az egyrészt destabilizálja a gazdaságot és a társadalmat, másrészt a gazdaság honi és külföldi résztvevőiben azt a benyomást kelti, hogy ebben az országban nem lehet hosszú távra tervezni.

Az előbbi válaszodban impliciten már arról is beszéltél, mi lenne, ha az SZDSZ kormányozná az országot. Ez nem véletlen, hiszen a párt nemrégiben nyíltan meghirdette, hogy kész átvenni a kormányzás felelősségét. Nyilván nem tölem hallok először, korábban ismeretes volt egy olyan vélekedés, miszerint ti nem is akartok kormányzó párt lenni, hiszen az a mostani helyzetben rendkívül népszerűtlen intézkedések meghozatalával, s ekként a párt presztízsének szükségszerűen csökkenésével jár együtt. Vagyis – a sejtetés szerint – taktikázta-tok. Most viszont vállaltátok a hatalmat. Van-e emögött stratégiaváltás, s ha igen, mivel magyarázható?

Én a választások előtt is azt mondtam, hogy ellenzékieknek lenni egy leendő magyar parlamentben nem lesz hálásabb feladat, mint kormányzó pártnak lenni. Tudható volt, hogy a gazdaság talpra állítása érdekében itt olyan intézkedésekre lesz szükség, amelyeket az emberek nem fognak szeretni, ezért azt várják ilyen helyzetben, hogy egy ellenzéki párt a nevében lépjen fel, és támadja a kormányt. Az SZDSZ már a Németh-kormány ideje alatt is gyakorolta ezt, de előre megmondtuk, hogy önmagában az intézkedések népszerűsége vagy népszerűtlensége nem fogja meghatározni azt, hogy miként viszonyulunk ezekhez, pusztán azt tartjuk szem előtt, hogy a gazdasági átalakulás mennyire indokolja ezeket az intézkedéseket. Ha az SZDSZ kerülne kormányra, más módon, más tartalommal bár, de szintúgy népszerűtlen intézkedéseket is kellene hoznia. Nem a kormányzás felelősségétől való meghátrálás határozta meg tehát viselkedésünket, egyszerűen ez lett a választás eredménye. Az úgynevezett stratégiaváltást ezért azok az okok indokolták, amelyekről már ejtettünk szót: a gazdaságban olyan folyamatok vannak kibontakozóban – túl azon, hogy a kormány és a kormánypártok választásokon megmutatkozó társadalmi támogatottsága töredékére csökkent –, amelyeket már mindenképpen meg kellene állítani.

Mi azt gondoltuk a választások után, és ezt sokszor elmondtuk, a demokrácia érdeke, az intézmények stabilitása azt kívánja most, hogy lehetőleg ez a kormány megállapodott lehessen, nyugodt körülmények között dolgozhasson, hiszen igen nehéz feladat előtt áll. Részben ebből

keletkezett az a látszat, hogy mi nem is akarunk hatalomra kerülni, valamint hogy az SZDSZ puhan politikál. De miután a kormánypártok társadalmi támogatottsága apadt, továbbá a kormány olyan irányba viszi az országot, hogy intézményeket kell esetleg megváltoztatni, s minél később kerül sor kormányváltásra, annál nehezebb lesz ez a korrigálás, az SZDSZ – legalábbis úgy éreztük – kénytelen volt felülvizsgálni eddigi elképzeléseit. Úgy láttuk, a társadalom lelki állapota olyan, hogy ha az SZDSZ korábbi politikáját folytatja, és nem kívánja magát alternatív kormányzati erőként definiálni, akkor tőle is elfordulnak, aminek sok jele van.

Annál is inkább, mert ahogy utaltál rá, itt nemcsak a kormányzópártok népszerűsége csökken, de relatíve az ellenzékieké is. Többek között azért is, mert az emberek egy részében nem feltétlenül tudatosodott még az, hogy a kormány és a parlament nem azonos. Ők azt látják, hogy hoztak egy húsba vágó döntést, ez a parlamentben történt, ergo ezért minden ott lévő párt felelős. Ez a nézet is magyarázhatja – más egyebek mellett – a politizálástól való elfordulást, s járhat azzal a következménnyel, hogy egy esetleges közeli választáson bármelyik párt győz is, legitimitációja pusztán formális lesz, s ezáltal a demokratikus modell kerülhet veszélybe.

Túlságosan optimista nem vagyok, hiszen Magyarországon a demokratikus intézményekhez való politikai-társadalmi viszony meglehetősen rossz. Az első demokratikus választáson a részvétel Magyarországon nem volt tragikusan alacsony, de nem nevezhető ez az arány kielégítőnek, s ami fontosabb, azóta az emberek a problémákért azokat az intézményeket okolják, amelyeket részben ők teremtettek meg, vagy éppen nem teremtettek meg, illetve nem ők teremtettek meg, mert nem szóltak bele az intézmények alakításába. Erre a gyakorló politikus azt mondhatja, hogy senki senkit nem akadályoz meg ma Magyarországon abban, hogy olyan politikai szervezetet hozzon létre, olyan tételeket fogalmazzon meg, amelyek alternatívát jelentenek a kialakított, működő politikai szervezetekkel szemben. Az ismert szentenciát, miszerint nem tökéletes a demokrácia, de a parlamentáris demokráciánál jobbat még nem találtak ki, ez ügyben is el lehet mondani azzal a megszorítással, hogy ha valaki tud olyan mechanizmusokat, olyan társadalmi működési rendszereket körvonalazni és különösen megteremteni, amelyek korrigálják ennek a mostaninak a nagyon nagy tökéletlenségeit, akkor ezek felválthatják a jelenleg működő struktúrát. Egy gyakorló politikus mondhatja azt, hogy rossz a magyar társadalom, rosszak a magyar társadalom szokásai, és igazságtalan a magyar társadalom ítélete a parlamenttel szemben, és ezért földad mindent, vagy mondhatja azt, hogy bár rossz a magyar demokrácia, rosszul működik a döntési rendszer, a parlament iszonyatosan sok bajjal küszködik, a kormány még több működési zavarral, de hát ez van, én ezt a rendszert vagy azt a szervezetet, amelyikben szerepet vállaltam, megpróbálom tökéletesíteni, amennyire az erőmből futja.

Mostanában már közhelyszámba megy az a vélekedés az egyik oldalon, hogy nálunk csupán elitváltás történt, a társadalom és a gazdaság mélystruktúráiban nem változott semmi, más oldalról viszont azt szokták emlegetni, hogy soha annyi, az ország fejlődési pályáját „átütetmező” törvényt nem alkottak, mint az elmúlt időszakban.

Mind a kettőben persze sok-sok igazság van, mégsem fogadom el, hogy csak elitváltás történt, mert ez a korábbihoz képest egy másfajta mechanizmusok alapján működő rendszer, már a Né-

meth-kormány alatt meghozott törvények, intézkedések, s különösen az elmúlt 10 hónap döntései átalakították a rendszer nagyon sok elemét. Ennek a mindennapos élménye nem nagyon érezhető az emberek közvetlen környezetében, hiszen ott nagyon sok minden nem változott meg, a főnökök nem változtak, így itt még csak elitváltás sem történt. Hozzá kell tennem, hogy hatalomra kerülése esetén az SZDSZ sem tudta volna megadni a rendszerváltás feletti öröm közvetlen élményét, de biztos, hogy másként rangsoroltuk volna a meghozandó törvényeket. S ez már a probléma másik oldala, hiszen valóban sok törvény születik, csak hogy mindenfajta átlátható szisztéma nélkül, teljesen esetleges, mi kerül a parlament elé, nincs struktúrája a törvénykezésnek, nincs olyan elv, amelynek alapján a fontos és kevésbé fontos ügyekben hozandó törvények elkülönülnek.

Korábban az állampárt „tevékenységét” egy ideológia uralta. Úgy tűnik, a jelenleg kormányon lévő pártok is egy bizonyos nemzeti ideológia köré szervezik működésüket. Nem ugyanilyen ideológiai jellegű beavatkozás lenne, ha a liberalizmus értékszem pontjai szerint kísérelnék meg átrendezni a gazdaságot és a társadalmat?

A kérdés első felére vonatkozólag azt mondanám, hogy ennek a nemzeti ideológiának, a gazdaságban – azon túl, hogy némelykor elmondják, hogy a külföldi tőke az karvaly tőke, s nem igazán kívánatos –, a mindennapi gyakorlatban alig van hatása. Az alapvető problémája a kormányzat gazdaságpolitikai gyakorlatának éppen az, hogy – az említett etatizálási szándékon túl – semmiféle fazonja a szó igazi értelmében nincs. Ha jön egy új pénzügyminiszter, akkor az, függetlenül attól, hogy a kormány alapjában véve nem változik, a hatalmi viszonyok nem változnak, teljesen új gazdasági ideológiát tud képviselni, annyira nincs karaktere ennek a politikának. Vagy említhetném azt, hogy egy kormányban megfér az SZDSZ gazdasági elképzeléseivel rokon nézeteket valló Kupa Mihály, és az állami beavatkozásra, gazdaságpolitikára alapozó, inkább a dél-amerikai racionalizálási elképzeléseket elfogadó Kádár Béla, noha ezek egymást kizáró nézetek és persze a szó kormánypárti értelmében egyik sem „nemzeti”. Azt hiszem, az SZDSZ gazdaságról alkotott elképzelése tényleg meglehetősen ideológiamentes, abban az értelemben, hogy nincsenek olyan elfogultságaink, amelyek valamiféle külső szempontot kényszerítenének rá a gazdaságra. Nyilván egy etatista vagy egy szocialisztikus elképzelés alapján álló ember erre azt mondaná, hogy a szabadpiac mint abszolút érték ugyanolyan, kívülről bevitt szempont a gazdaságba, mint az állami beavatkozás preferálása. Én mindezzel együtt azt hiszem, a mi elképzelésünk nem jelentené a politika vagy az ideológia elhatalmasodását a gazdaságban. Az MDF politikája ugyanakkor szándékaiban nagyon más, mint gyakorlatában, szerencsére, mert ha ezt a nemzeti ideológiát következetesen és céltudatosan képviselné egy erős kezű ember ebben a mostani, több ok miatt is képlékeny szituációban, az akár végzetes következményekkel is járhatna.

Eddig úgy beszéltünk az SZDSZ-ről, amikor a gazdaság, a politika folyamatait elemeztük, mintha viszonylag egységes párt volna, de mivel megalakulásának gyökereiről szólva többféle irányultságot említettél, azt kérdezném, hogy megítélésed szerint léteznek-e, s ha igen, miféle áramlatok az SZDSZ-en belül?

Őszintén gondolom, amennyiben léteznek a párton belül különböző indíttatású eszmeáramlatok, ezek a gyakorlati politika szintjén nem ju-

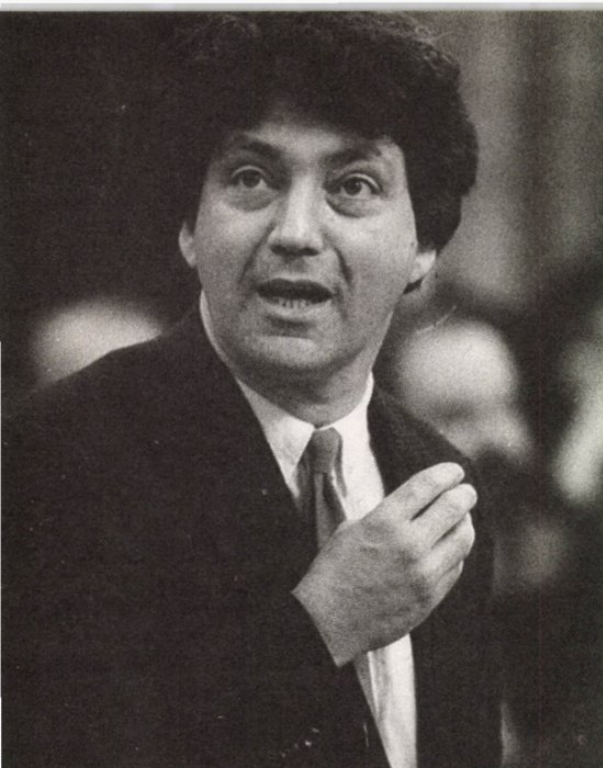

Paul Klee: A rémület tánca

tottak el a konfrontációig akár ideológiai vagy politikai alapon.

Közbevágnék, mert fontosnak tartom, hogy az egyik nyilvánosság előtt zajló ideológiai vita éppen a Kritika hasábjain kapott publikitást. Tamás Gáspár Miklós Búcsú a baloldaltól című híres írását tettük közzé újra, erre reagáltak többen is, például az SZDSZ-en belül a másik póluson állónak számító Eörsi István is.

Természetes és jó dolog, hogy az ideológiai vita a nyilvánosság előtt zajlik, de a napi politizálás követelményeit tekintve ez alig-alig befolyásolja az SZDSZ-ben a frontokat. De ha már személyeket említettél: nem szerencsés dolog politikai törekvéseket éppen velük jellemezni, viszont szemleli áramlatokat valóban képviselnek. Eörsi, akit én egyébként nagyon szeretek, szerintem nem politikus, alig vesz részt a politikában, egyébiránt ha ilyen létezik, szociáldemokrata elképzeléseket vall. De hangsúlyozom, a szisztematikus politizálás nem kenyerem, ezt remélem, tudja is magáról. Tovább vizsgálva a palettát, Bauer Tamás nem gazdasági nézeteit illetően, hanem ideológiai tekintetben inkább az SZDSZ-en belüli baloldalhoz tartozik, bár szerintem e szónak ma alig van tartalma, hiszen Tamás Gáspár Miklós, külsőségekben, vagy ideológiájában konzervatív, bár pragmatizmusában korántsem annyira az, így nevétség lenne az őt Bauertől vagy Eörsitől elválasztó különbségeket a bal-, illetve a jobboldal kifejezéssel jelezni. Törekvéseiben ő, mármint Tamás Gáspár Miklós meglehetősen egyedülálló. Magamat nyilvánvalóan középre sorolnám ebben a felállásban, hiszen sok olyan elkötelezettségem van, amelyeket az adott felosztásban baloldalinak lehet minősíteni, de ezeket az értékeket olykor tudatosan félre is tolom, mert alkalmazhatatlannak érzem őket a ma szükséges átalakításoknál. A szolidaritás eszménye például erős bennem, és nehezen elviselhetőnek tartom a magyar társadalomra szabadítandó munkanélküliség következményeit, de tudom, hogy enélkül egyszerűen nem indulhat meg a gazdasági fejlődés. Borzalmas érzés, mikor olyan leveleket kapok, olyan emberekkel találkozom, akik azt kérdezik, hogy miként fizetném én az ötezer forintos nyugdíjból az OTP fizetési kötelezettséget. Nem tudom tehát magamat elképzelni az angolszász értelemben vett konzervatív pozíciójában, így aztán érzelmileg nem tudom feldolgozni ezeket a dolgokat, intellektuálisan azonban szükségképpen tudomásul veszem őket. Nem mondom, hogy minden döntésemnél,

Bánhalmi János felvétele

állásfoglalásomnál a szívem és eszem ilyenfajta kettéválasztását meg tudom valósítani.

Az SZDSZ-en belül egyébként a gazdasággal foglalkozó emberek elkötelezetten piacpártiak, és ennek szociális következményeivel a dolog természetéből adódóan kevesebbet foglalkoznak, míg azokat, akik másfajta társadalmi problémák elkövetései, kevésbé foglalkoztatja a piaci mechanizmusok megteremtésének vagy kibontakoztatásának technikája, ők inkább a piaci mechanizmusból fakadó szociális egyenlőtlenségek kezelésére koncentrálnak. Mindaddig azonban meg lehetett találni a közös nevezőt a konkrét döntésekben, politikai kérdésekben.

Úgy tűnt eddig, hogy az SZDSZ-en belüli konfliktusok mindaddig nem osztották meg a pártot. Noha bizonyára vannak véleménykülönbségek.

Az SZDSZ sem mentes azoktól a zavarosságoktól, amelyek az egész magyar társadalmat meghatározzák, hiszen, hogy például szolgáljak, az SZDSZ-ben minden összejövetelel igen indulatosan jelenik meg a szociáldemokráciától való elhatárolódás szándéka. Az SZDSZ – szerencsétlen dolog lenne, ha nem tudnánk –, imágója megalakulása után olyanná formálódott, hogy radikális pártot láttak benne azok, akik ehhez csatlakoztak, mert érezték benne a társadalom átalakításának radikális szándékát, s ezt, illetve a Magyarországon megvalósult „puha” diktatúra elutasítását a maguk nyelvére anti-kommunizmusként fordították le. Az SZDSZ-tagság nem jelentéktelen része a szociáldemokráciát mint kommunisztagyánus eszmét nem szereti (amiben közrejátszik a német szociáldemokrácia 70-es, 80-as években mutatott véleménye is a kelet-európai posztstalinista rendszerekkel kapcsolatban), túl azon, hogy a magyarországi szociáldemokrácia verbális elutasítása sokak számára tökéletesen összeegyeztethető szociáldemokrata ízü nézetek hangoztatásával, követelések megfogalmazásával. Az érdekvédelem, a szociális követelések, a munkahely biztonságának megteremtése érdekében olykor ugyanazok az emberek szólalnak fel szocdem szellemben egy-egy gyűlésen, akik néhány perccel korábban bírálták az SZDSZ vezetését, mert az szerintük túlságosan szociáldemokrata orientáltságú.

További feszültségforrás, hogy nagyon sokan nincsenek arra lelkiileg felkészülve, hogy mit is jelent ellenzékiné lenni, ellenzékié politikizálni. Kis János, Kőszeg Ferenc, Solt Ottilia vagy Ha-

raszti Miklós ezt megtanulta. Magamról is azt gondolom, hogy megismertem ebből sok mindent, hiszen tíz-húsz évig éltünk úgy, más és más módon persze, hogy tudtuk, nem az jelenti az ember számára a politikizálás értelmét, ha azonnal megvalósulnak elképzelései, elfogadja a hatalom, amit én akarok, hanem az, ha tudom, a hatalom gyakorlata számomra elfogadhatatlan, azzal szemben én alternatívát kell hogy képviseljek. Valami ehhez hasonló a mai ellenzéki politikizálás is, ami tehát nem azért értelmes, mert ha az ellenzék pártjai betervezik az javaslatot a Parlamentben, akkor a kormánypártok automatikusan azt mondják: milyen jó ötlet, megcsináljuk, vagy ha keményen bírálom őket, akkor hamut hintve a fejükre, jobb belátásra térnek és esetleg le is mondanak, hanem azért, mert egy lehetséges alternatíva jegyében azokkal a lehetőségekkel, amelyek rendelkezésre állnak, maximálisan élek, a többi pedig a kormánytöbbség zártóságán vagy nyitottságán múlik. Ráadásul, szemben a korábbi helyzettel, politikai realitás, hogy a mindenkori ellenzék előbb vagy utóbb meg is valósíthatja elképzeléseit. Ha a kormány ilyen rossz politikával még mindig a helyén van, annak az SZDSZ, vagy általában az ellenzék eredménytelen fellépése az oka, vélik sokan, az SZDSZ tehát nem elég radikális, nem jól politikizál – mondják. A belső, SZDSZ-en belüli konfliktusok jelentős része az utóbbi időben ebből származik, abból tehát, hogy sokan nem tudják felmérni, mit is jelent ellenzéki pozícióból politikizálni, ezzel nem számoltak, s nem is tudják érzelmileg földolgozni.

Az imént arra kérdeztem rá, vannak-e konfliktusok az SZDSZ-en belül, ezalatt természetesen az esetleges személyi ellentéteket is értettem. Kívülről figyelve egy ilyen látványos „párbaj” zajlott, aminek egyik érintettje Te voltál, a másik pedig Tölgyessy Péter. Természetesen a frakcióvezető posztján bekövetkezett változásról van szó.

Ezt már máshol is elmondtam, én a személyes rivalizálást politikusok között, egy párton belül, ha nem is szükséges, de természetes dolognak gondolom, aminek persze van mindig valami politikai színezete is, hiszen viszonylag ritka eset, ha valaki csak azt mondja magáról, hogy én egyszerűen jobb vagyok, mint X. Y., tehát nekem kéne a helyére ülnöm. Az angol konzervatív párt élén bekövetkezett vezetőváltásnak semmiféle politikai, ideológiai háttere nem volt, egyszerűen azt mondták, hogy elhasználódott Margaret Thatcher, jöjjön helyette egy új arc. Én a mostani helyzetben a Tölgyessy Péter és köztem lévő – ha tetszik – rivalizálást valami ilyesminek, tehát személyek és nem törekvések vetélkedésének látom. Amikor kirobbant a konfliktus, természetesen többről volt szó, hiszen ő tényleg olyan vezetési stílust és módszereket képviselt, amit az ügyvivők többsége nem tudott elfogadni, és ez egyre inkább felszínre került. De ez még mindig nem politikai célokban mutatkozó különbség. Ugyanakkor vannak a politikai technikának olyan elemei is, amelyek meghatározó jelentőségűek. Bizonyos tekintetben Tölgyessy Péter eléggé hasonlónak érzem Antall Józsefhez, hi-

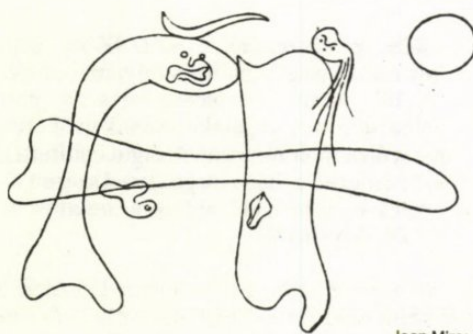
szén mindketten a féléhivatalos beszélgetéseken keresztül, nem nyilvános politikizálásban érzik magukat igazán otthon, s ebben igen jól össze is hangolódtak. Én, bár nem utasítom el a kötetlenebb tárgyalási formákat, de úgy érzem, bizonyos határokon túl megengedhetetlen a kamarilapolitika, s ebben, sok más kérdésen kívül is, meglehetősen nagy köztünk az izlésbeli különbség. Ha egy pártban a választás előtt vetélkedés folyik egy pozícióért, ezt jó dolognak tartom, de ha a verseny eldőlt, és a választási kampány nem áll le, a nyílt rivalizálás folytatódik, közelebről meghatározatlan szándékkal, azt destruktív tevékenységnek gondolom, ennek szándéka nélkül is.

Legutóbb a küldöttgyűlésen Tölgyessy Péter más elveket képviselt, mint Kis János...

Én úgy láttam, hogy nem képviselt mást. Ha valaki jelszószerűen fogalmaz meg olyan követelményeket, mint más teszi ezt egyszerű állító, kijelentő módban, abban nem látok tartalmi különbséget. Veszélyesnek tartom ugyanakkor az SZDSZ-re nézve azt, hogy ha valaki a személyes ambíciói érdekében olyan frazeológiát alkalmaz, amely nem egészen pontos, és így többet árt, mint használ. Tölgyessy beszéde óta, éppen reá hivatkozva, azt visszhangozzák a kormánypártok, hogy az SZDSZ-nek nincs programja, az SZDSZ-nek nincsenek felkészült politikusai arra a politikára, amit vállalni kíván, holott Tölgyessy is tudta, s tudja, hogy ez úgy semmiképpen nem igaz, ahogy ezt egy hangzatos beszéd kedvéért ő megfogalmazta, s mások az ő nyomán mondogatják. Persze, a már említetteken túl is vannak bizonyos tartalmi különbségek. Így például Tölgyessy azt mondja, hogy a parlamenti frakció mostaninál jóval önállóbb politikizására van szükség, nem lehet kívülről irányítani egy frakciót, márpedig Kis János nem tagja a képviselőcsoportnak. Én ezzel szemben azt gondolom, hogy túl az állítás pontatlanságain, egy elvont modell alapján nem lehet ítéletet megfogalmazni, hiszen a mai kiforratlan viszonyokra nem alkalmazhatóak automatikusan az elvont modellek. Nyilvánvaló, hogy eltérő elképzeléseket vallunk politikai stílusról, vezetői módszerekről, közszereplésről is. Tudomásom szerint Tölgyessy Péter ezt egyebek közt úgy fogalmazza meg, hogy én nem vagyok karizmatikus személyiség. Akik az ő politikizálási, nyilvános szereplését, stílusát szeretik, azok számára biztos, hogy az enyém idegebb és fordítva. Vagy más: Tölgyessy Péternek az SZDSZ-ben való feltűnése az SZDSZ akkori vezetői közül személyes kontaktusa azt hiszem senkivel nem volt, így is, meg ahhoz képest, hogy igen fiatal ember, mindenki pillanatok alatt elfogadta, nagyon támogatta, s tudomásul vette élre kerülését. Tehát az az érvelése nem állja meg a helyét, hogy itt az egy brancshoz tartozók, az úgynevezett régiók kiközösítették azt, aki nem tartozik hozzájuk, hiszen ő éppen a teljes elfogadottság helyzetéből játszotta ki magát, egy mindinkább kívülálló helyzetébe, részben alkati okok miatt, hogy tudniillik nem volt hajlandó elfogadni egy esetleges második vagy harmadik helyet, csak a legelső, részben pedig tudatosan elhatározott politikizálási technikája miatt.

Az én felfogásom szerint a politikizálás nem lehet egyszemélyes attrakció, hanem csak komoly csapatmunka, amely így nagy együttműködési szándékot igényel a szereplőktől. Nekem ebben a pillanatban az SZDSZ választott vezetőinek döntő többségével, régikkel és újakkal jó, olykor baráti a személyes kapcsolat, és ez nem egy haveri társaság kapcsolatrendszere, vagy a „nehéz illegális évek” összeforrottsága, hanem éppen az elmúlt egy-két évben kialakult, a politikai technikákkal kölcsönhatásban létrejött kapcsolat.

Az interjút készítette: MÁTYÁS GYŐZŐ

Joan Miró: Rajz